

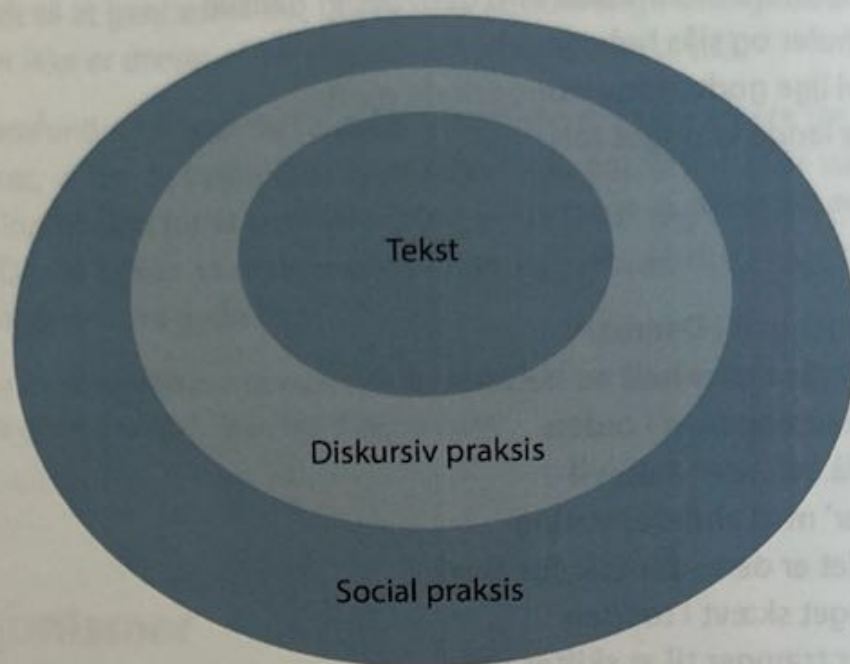
MEDIER

OG MENINGSDANNELSE

AALBORGHUS GY

4.3 Tekst, diskurs og samfund

Den britiske sprogforsker Norman Fairclough (f. 1941) har opstillet en model for samspillet mellem tekst, diskurs og samfund.

Figur 4.1 Norman Faircloughs model for samspillet mellem tekst, diskurs og samfund.

Kilde: Græsborg og Jørgensen: *Diskursanalyse i dansk, Systeme ibog*, 2014. Findes også i *Samfundsfag B, Systeme ibog*

Inderst i figuren ses den **tekst**, man vil analysere. Det kan fx være en politisk tale, et blog-indlæg eller en kronik. Den **diskursive praksis** henviser til modtagernes opfattelse af tekstens diskurs. Det kan fx være, hvis mange modtagere ændrer opfattelse af et givent emne. Yderst i figuren ses den **social praksis**, det vil sige de ændringer i samfundet, teksten kan have været medvirkende årsag til. Det kan være, når Folketinget vedtager en ny lov, fordi vælgerne opfatter et emne på en ny måde.

Hvis man skal foretage en fuldstændig diskursanalyse af en tekst, må man i sin analyse så vidt muligt inddrage den diskursive og den sociale praksis, teksten indgår i.

4.4 Jürgen Habermas – systemet og livsverdenen

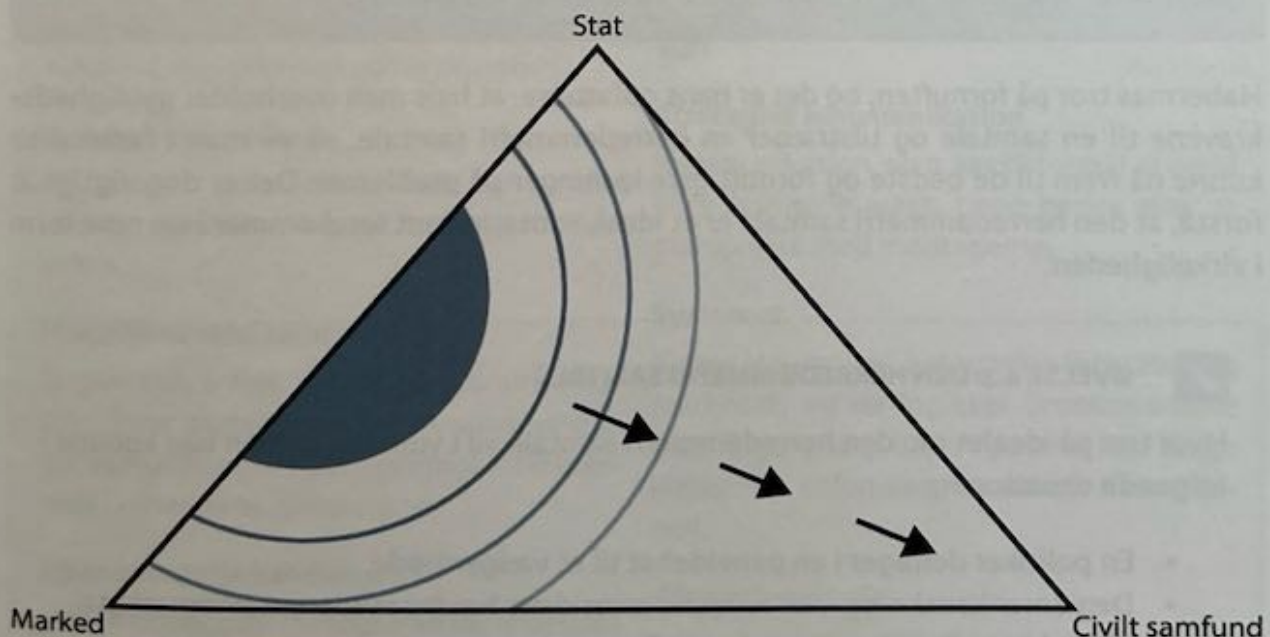
Den tyske filosof og sociolog Jürgen Habermas (f. 1929) skelner i sin beskrivelse af samfundet mellem **systemet** og **livsverdenen**. Systemet omfatter staten og markedet, mens livsverdenen omfatter det civile samfund.

På markedet foretages de økonomiske transaktioner, og her tænker man først og fremmest på penge. Staten er den instans i samfundet, hvor de politiske beslutninger træffes. Politik er kampen om værdifordelingen i samfundet. Her drejer det sig om magt. Handlinger,

som er begrundet i ønsket om penge og magt, kalder Habermas for **instrumentelle handlinger**. Instrumentelle handlinger kan også karakteriseres som målrationelle handlinger. Disse handlinger kan betragtes som kolde, styret af begreber som fornuft og effektivitet. I det civile samfund – eller livsverdenen – er handlingerne i højere grad præget af følelser og styret af ønsker om nærhed, forståelse, venskab og kærlighed. Disse handlinger er hjertevarme og kaldes **kommunikative handlinger**. I livsverdenen er der mulighed for samtale og kommunikation, som ikke er præget af magtrelationer, men som er herredømmefri. Den herredømmefri kommunikation er et ideal, som ifølge Habermas kan være normgivende for et ideelt samtaledemokrati, hvor parterne i fred og fordragelighed træffer de bedste beslutninger efter at være blevet enige om hvilke argumenter, der er de bedste.

Det er nu Habermas' opfattelse, at systemet griber ødelæggende ind i livsverdenen – systemet koloniserer livsverdenen. Det gælder på det helt konkrete plan, hvor staten og markedet er begyndt at overtage opgaver, som før var forbeholdt det civile samfund, fx børnepasning, men det gælder også på det sproglige og psykologiske plan, hvor systemets målrationelle logik overtager livsverdenens kommunikative logik. Sprogligt ved at ord og begreber fra staten og markedet vinder frem i det civile samfund, og psykologisk ved at menneskers indbyrdes forhold bliver tingsliggjort – vi betragter hinanden som objekter, ikke som subjekter, og tænker på, hvordan de andre kan bruges til at vi kan nå vores egne mål.

Systemets kolonisering af livsverdenen medfører ifølge Habermas et meningstab – mennesker bliver psykisk sårbare og mangler fælles normer, og de sociale fællesskaber ødelægges gradvis.

Figur 4.2 Systemet koloniserer livsverdenen
Kilde: Ole Hedegaard Jensen: *Samfundsfag B&C, Systime*

4.5 Den herredømmefri samtale

Ifølge Jürgen Habermas bør idealet for kommunikation være den **herredømmefri samtale**, hvor parterne er ligeværdige, undlader at manipulere og er oprigtigt interesserede i hinandens synspunkter. Idealet gælder både i den politiske debat og i personlige samtaler. Den herredømmefri samtale står som ideal i modsætning til den gængse opfattelse af politisk kommunikation, hvor det handler om at vinde retten til at etablere diskurser og bestemme dagsordenen.

Det modsatte af herredømmefri samtale er **strategisk kommunikation**. Strategisk kommunikation er en instrumentel handling, som har til formål at opnå eller fastholde magt, tjene penge eller at manipulere med modtagerne.

Habermas har opstillet nogle gyldighedskrav til kommunikation, der skal opfyldes, hvis man vil tilstræbe idealet om den herredømmefri samtale.

GYLDIGHEDSKRAV TIL EN SAMTALE

- **Forståelighed:** Man må gøre sig umage med at ytre sig klart og forståeligt.
- **Sandhed:** Indholdet i ytringen skal være sandt.
- **Sandfærdighed:** Man må forvente, at sprogbrugeren er oprigtig og mener, hvad han siger. Hvis man siger, man har noget til hensigt, forventes det også, at man handler derefter,
- **Rigtighed:** Man skal have bemyndigelsen til at få det til at ske, som man lover. For eksempel har en præst bemyndigelse til at vie et par.

Citeret efter: Græsborg og Jørgensen: Diskursanalyse i dansk, Systime ibog.

Habermas tror på fornuften, og det er hans opfattelse, at hvis man overholder gyldighedskravene til en samtale og tilstræber en herredømmefri samtale, så vil man i fællesskab kunne nå frem til de bedste og fornuftigste løsninger på problemer. Det er dog vigtigt at forstå, at den herredømmefri samtale er et ideal, som sjældent forekommer i sin rene form i virkeligheden.

ØVELSE 4.3: DEN HERREDØMMEFRI SAMTALE

Hvor tæt på idealet om den herredømmefri samtale vil I vurdere, at man kan komme i følgende situationer:

- En politiker deltager i en paneldebat til et vælgermøde.
- Den amerikanske og den russiske præsident holder møde om international våbenkontrol.
- Diskussion mellem klassens elever i en samfundsfagstime.
- Lønforhandling med chefen.